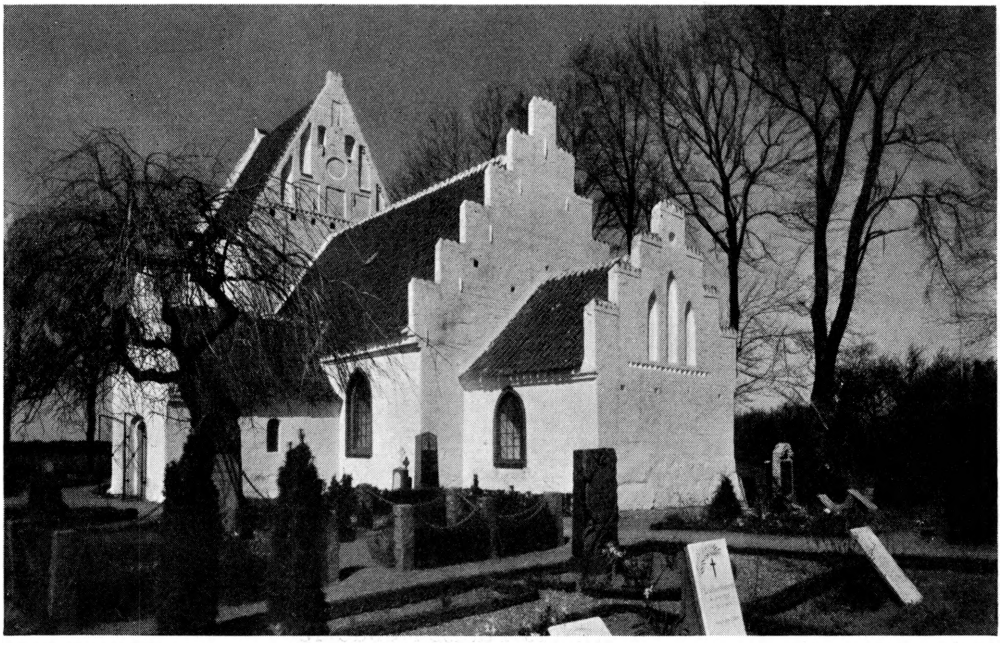

V. H. 1930

Fig. 1. Haldagerlille. Ydre, set fra Sydøst.

HALDAGERLILLE KIRKE

ØSTER FLAKKEBJERG HERRED

Kirken, der er *Anneks* til Tystrup, nævnes i Roskildebispens Jordebog o. 1370 med rigeligt een Plovs Land (»terras unius aratri large«) og svarede da 12 Øre[1]. Fra 1. Febr. 1731 (Rgsk.) laa den under Hovedgaarden Kastrup i Fuglebjerg Sogn og senere under Gyldenholm, men gik over til Selveje 1. Juli 1921. Ved Klemmebrevet af 9. Maj 1555 blev det bestemt, at Kirken skulde nedrives, og Sognefolket søge Tystrup Kirke, som »Halagger lille Kirke skulde komme til Hjælp til Bygnings Behov«[2]. Denne Bestemmelse kom dog ikke til Udførelse.

Kirken ligger vestligt i Byen, ubetydeligt hævet over det omgivende Terræn. Kirkegaarden er i ny Tid udvidet mod Syd, men er iøvrigt hegnet af et Stengærde, hvorved gammel Beplantning med Aske- øg Elmetræer.

Bygningen bestaar af Kor og Skib, rimeligvis fra tidliggotisk Tid (o. 1300), sengotisk Taarn og Vaabenhus (o. 1500).

Den oprindelige Kirke er forneden i en Højde af 100—150 cm opført af raa *Kamp,* foroven af *Munkesten* med afglattede Fuger, hverken skaarne eller ridsede. Skibets Mure er kun o. 3,50 m høje over nuværende Terræn. Munkestenene maaler 26—28 × 13 × 8,5—9 cm; 5 Skifter = 50 cm. I Korets Nordside et lille, oprindeligt, i Lysningen blændet, falset Vindue med rundbuet Afdækning, dog med et lille Knæk i Vederlagshøjde. I Østsiden har der

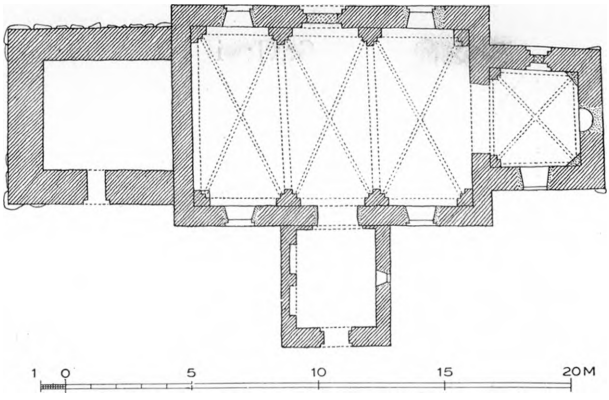

Fig. 2. Haldagerlille. Plan. 1:300. Maalt af Aage Roussell 1931.

været et lignende, men det er helt forstyrret. Paa Skibets Nordmur Spor af to spidsbuede Vinduer tæt øst for de nuværende; i Sydvæggen over det vestlige Hvælv Rester af et rundbuet Vindue tæt øst for det nuværende. Mellem Vinduerne i Nord, omtrent midt paa Muren, altsaa længere mod Øst end sædvanligt, staar den oprindelige, nu tilmurede Kvindedør (Fig. 3), der er bredt rundbuet, udvendig i en falset, spidsbuet, indvendig i en fladbuet Blænding; Syddøren er omdannet. Korbuen, der mangler Kragbaand, er ligeledes bredt rundbuet, muret med Helstens Stik — een Løber vekslende med to Bindere — og med et Rulskiftestik udenom dette. Korgavlen har, over et forsænket Savskifte, tre slanke, 1½ Sten (44 cm) brede, spidsbuede Højblændinger. Dens syv Kamtakker, den øverste med en lille Rundblænding, er sengotiske og afdækkede med Munketegl. Skibets Østgavl er glat, i ny Tid forhøjet. Vestgavlen er smykket med tre store, 105 cm brede, spidsbuede Blændinger over en Frise af Trappeblændinger.

Sengotiske Omdannelser og Udvidelser. I Slutningen af Middelalderen er Kirken blevet *overhvælvet* med lave Krydshvælv, eet Fag i Koret og tre i Skibet. Hvælvene har spidsbuede Skjoldbuer, men rundbuede Gjordbuer; paa Oversiden Overribber med enkelte Trinsten.

Fra samme Tid stammer Taarn og Vaabenhus. Det lave, kun to Stokværk høje *Taarn* er opført af Munkesten, i de nedre Mure dog mest raa Kamp. Fugerne er snart Ryg-, snart Rillefuger. Midt paa Sydmuren fører en fladbuet Dør med Fals ind til Taarnrummet, der aldrig har staaet i Forbindelse med Skibet, og hvis Hvælv aldrig er blevet udført trods de i Murene afsatte Vederlagsbuer. Over Syddøren et nu tilmuret, fladbuet Vindue, udvendig i en spidsbuet, indvendig i en fladbuet Blænding. Det øvre Stokværk har, lavt paa Sydsiden, en i ny Tid tilmuret, fladbuet Dør, hvorigennem man har skullet kunne komme op over det paatænkte Hvælv, enten ad en Fritrappe eller ad en Vindeltrappe, som heller ikke er blevet til noget. Østsiden har intet

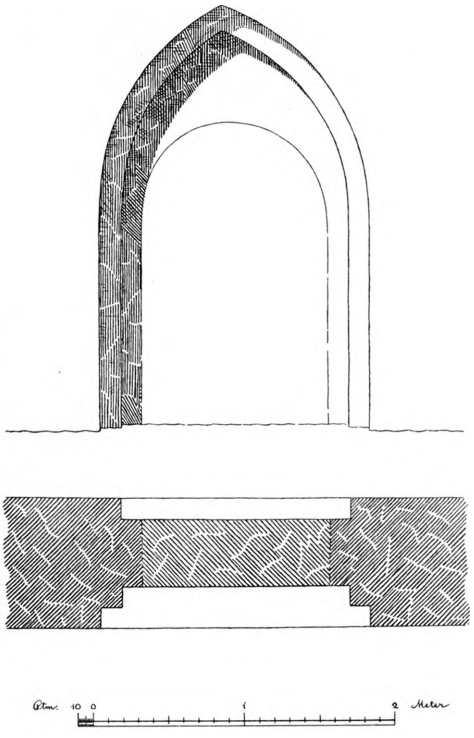

Fig. 3. Haldagerlille. Oprindelig, nu tilmuret, Norddør. 1:50. Maalt af C. M. Smidt 1913 (S. 973).

Glamhul, da den ikke er fri af Skibets Gavl; i de andre Sider en fladbuet, falset Aabning, der sidder højt over Afsatsen til det øvre Stokværks Gulv; men Gulvet ligger nu højere, kun ti Skifter under Glamhullerne. Taarnet har enkelt udkragende Trappegesimser og i Østgavlen over et Savskifte en Blændingsdekoration med ganske flade, runde og rektangulære Blændinger i Midten (de sidstnævnte med mønstermuret Bund), ved Siderne dybere Højblændinger, hvis øvre Afdækning er forstyrret ved Ommuring af Kammene, der sikkert oprindelig har været takkede (nu glatte, med Toptinde); foroven to smaa fladbuede Luger. Vestgavlen er helt ommuret med smaa Sten.

Vaabenhuset er ligeledes bygget af Munkesten, men stærkt fornyet. Det har omdannet Dør, nyt Østvindue og nymuret glat Gavl med Kamtakker. I Vestvæggen to oprindelige, fladbuede Nicher. Nyt Bjælkeloft.

Tagværket i Skibet er nyt, medens Korets er sentmiddelalderligt, af Eg med bladede Hanebaand (Svalehaleforbindelse); ogsaa Taarnets og Vaabenhusets Tagværker er af gammel Eg, Taarnets af Dragerstolstype.

Kirken har i moderne Tid faaet store, spidsbuede Vinduer, indfattede af rødt Murværk, der staar blankt, medens den iøvrigt er hvidkalket. Tagene er teglhængt. Foruden Vaabenhusgavlen og Triumfgavlen er Overdelen af Taarnets Sydside skalmuret med smaa, moderne Sten. Vægge og Hvælv har i nyeste Tid faaet en kalkmalet Udsmykning.

INVENTAR

Som *Altertavle* har siden 1849 tjent en rødkalket Niche i Korets Østvæg, hvori opstillet Thorvaldsens Kristus, af Zink, paa et nyt Alterbord.

Fra et sengotisk *†Alterskab* stammer et Brudstykke af en **Figurgruppe,* Marias Himmelkroning, fra o. 1500. Nu i Nationalmuseet.

Altersølv. Kalk, af kbh. Prøvesølv 1831. Foden har opdrevet Baandslyng;

M. M. 1903

Fig. 4. Haldagerlille. Prædikestol (S. 976).

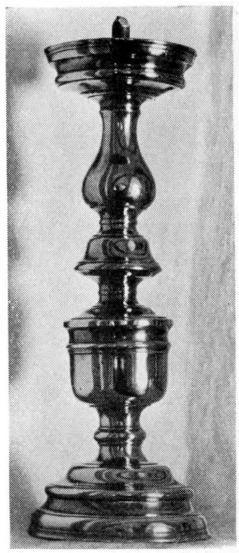

V. H. 1930

Fig. 5. Haldagerlille. Alterstage (S. 975).

riflet Knop; Bægeret hviler i en Krans af opdrevne Blade. Under Foden graveret »Hallagerlille Kirke 1831«; Mestermærke NF. *Disk* med samme Indskrift og Mestermærke. *Oblatæske* af Tin, med graveret Kirkenavn, stemplet Hans Høy.

†Kalk, gotisk, fra o. 1390. Paa Knoppens stærkt udstaaende Rudetoppe stod »med ordentlige latinske Bogstaver paa nær E, der er Munke-E«: »Jeusus«(!) paa emailleret Grund. Paa Foden, der havde seks konkave Sider, med Minuskler: »Pie Chr(ist)e, da requiem anime Conradi Møltcke militis. Amen« (»Fromme Krist, giv Ridderen Conrad Moltkes Sjæl Hvile. Amen«)[3]. Den omtalte Conrad Moltke maa være Conrad Moltke junior (til Bjernede og Farebæksholm), der var død før 1390. Kalken blev udleveret til Biskop Münter, for at han kunde indsende den til Commissionen for Oldsagers Opbevaring, men ved hans Død var den imidlertid forsvundet, og hans efterladte erstattede den med den nuværende Kalk. †*Tinflaske* til at hente Vin i; lille †*Æske* til Brød, nævnes 1647.

Alterstager (Fig. 5), 46—47 cm høje, fra o. 1600—25. En gammel †*Stage* af Jern med Smaapiber paa, nævnes 1647.

†Alterklæde af karmosin Kamelhaarsplyds med Sølvgallon, kgl. Navn og Krone og Aarstallet 1726 samt en karmosin Fløjls *†Messehagel* med Sølvgallon og Kors, blev anskaffet 1726 (Rgsk.). *†Messehagel* af grønt, »prentet« Fløjl med et Krucifiks af smaa Perler, nævnes 1647.

†Messeklokke, »en lille Klokke bag Alteret«, nævnes 1647.

†Røgelsekar, »et Fyrkar af Kobber til at hente Ild i«, nævnes 1647.

Font af Granit, romansk, af een Sten. Kummen, 72 cm i Tvm., har 5 cm

under Overkanten samt forneden en Tovsnoning; paa det korte Skaft en bred Tovsnoning. Fonten staar paa en cementeret Fod. Intet Afløb.

Fad, 55 cm i Tvm., af Nürnbergerarbejde fra omkr. 1550. I Bunden det habsburgske Vaaben omgivet af en Cirkel med Bladslyng. Paa Randen Hund- og Hjortfrise samt indslaaet Stempel R S.[4] *Kande,* anskaffet 1831 (Kaldsbog).

Prædikestol (Fig. 4) i Renaissance, fra o. 1630, utvivlsomt af Abel Schrøder[5]. De firkantede Storfelter har indenfor profilerede Rammer reliefskaarne Fremstillinger, med Interieur-Baggrund, af Marias Bebudelse (i Opgangens rudeformede Felt), Hyrdernes Tilbedelse, Omskærelsen, Kongernes Tilbedelse, Fremstillingen i Templet. Storfelterne adskilles ved næsten frit skaarne Figurer: Peter (nederst paa Opgangen) og Evangelisterne, alle med Pen, Bog og Symboler, samt Paulus med Bog og Sværd. De nedre Smalfelter er glatte; de øvre har reliefskaarne, symmetriske Kartoucher. Opgangen er samtidig med Stolen og komponeret sammen med den. Sekssidet Himmel, paa hvis Hjørner sidder musicerende Børn med Instrumenter: Harpe, Nodebog, Violin og Fløjte. Af Topstykkerne, der er tilsat ved Stafferingen 1699, har det ene et reliefskaaret kronet C 5, omgivet af Laurbærkrans, de to andre har malede Prydelser. Mellem Topstykkerne staar (oprindelige) Putti, der har baaret Lidelsesredskaber. Stol og Himmel staar med de gamle Farver og er broget stafferet 1699 med Graat, Rødt og Gyldent. Malersignaturen: »H L S [Hans Lauridsen] Maler 1699« findes baade paa Bindet af Johannes Bog og paa Lydhimmelens Frise[6]. Desuden findes Aarstallet paa det ene Topstykke. I Kartoucherne Versalindskrifter, der angiver Storfelternes Indhold. I Stolens Frisefelt, nedre Smalfelter og paa Lydhimmelens Frise Skriftsteder med Fraktur: Lukas 10, 28, Jac. 1, 22, Math. 10, 20 og paa Opgangen Exod. 4, 12: »Saa gack nu hen, og jeg skal være med din Mund og lære Dig, hvad Du skal tale«.

Stoleværket er nyt. To lukkede *Stole* ved Siden af Alteret har kannelerede Pilastre og bosserede Prydbælter; Dørene har Rundbuefelter med lignende Pilastre og glat Buefelt.

†Pulpitur med versificeret Indskrift af omtrent samme Ordlyd som Alsted (Alsted Hrd. S. 320). Vistnok nedtaget 1811 (Kaldsbog).

Klokker. 1) 1595. Versaler under et Bladornamentbælte: »Werbum Domini manet in eternum. Ano MDXCV Jens Hansøn« (»Herrens Ord bliver i Evighed. Aar 1595«). Under Indskriften er modsat hinanden anbragt to ens Cirkelmedailloner, 9,5 cm i Tvm., med en Engel, som foran sig holder et Skjold med en Pelikan; omkring Medaillonerne Versaler: »PB Arum M Larens«. Mellem Medaillonerne to Bomærker med Bogstaverne NN og IH. Tvm. 88 cm.

2) 1632. Versaler over et Bælte af store, nedadvendte Enkeltblade: »H Peder Andersen Sogne Prest oc Peder Jensen oc Hanns Jackopsen Kercke Verge

til Hall Ager Lille« og mellem to Dobbeltlinjer: »Gos mich Felix Fuchs Anno 1632«. Paa Klokkelegemet er modsat hinanden to 12 cm høje Relieffigurer: Moses og Johannes Døberen. Tvm. 78 cm.

Gammel *Klokkestol,* af Eg.

KILDER OG HENVISNINGER

Regnskaber 1700—21 (div. Aar), 1721—31 (RA), 1728—76 (LA). — Kaldsbøger se Hovedsognet. — Ø. Flakkebjerg Herredsbog 1647 (LA). — Præsteindberetninger 1755 (NM), 1759 (LA). — Museumsindberetninger af J. B. Løffler og I. Hertzsprung 1895, G. M. Smidt og Poul Nørlund 1913. Revideret af P. N. og V. H. 1930.

[1] S. R. D. VII, 118. [2] H. F. Rørdam: Danske Kirkelove I, 436. [3] Aftegning af Indskriften 1812, Brev fra W. H. F. Abrahamson 24. Aug. 1812 (NM). [4] Kjellin: Ornerade mässingsfat (Äldre kyrklig konst i Skåne genom O. Rydbeck och E. Wrangel. 1921. S. 204, 218). [5] Danmarks Kirker. Præstø Amt. S. 1083. [6] Smst. S. 1087.

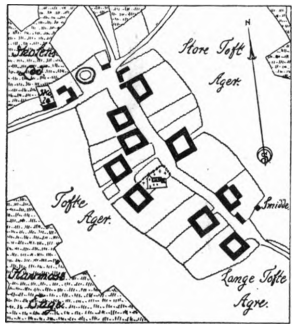

Fig. 6. Haldagerlille 1799.